

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

НОДЬ ОРШОЯ ЛАСЛІВНА

УДК: 005.21:332-043.86:338.48:711.455(043.5)

**ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ ЗБАЛАНСОВАНОГО
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ ТА КУРОРТНО-
РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ**

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил та регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса - 2022

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Закладі вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: - доктор економічних наук, професор
СТЕГНЕЙ Маріанна Іванівна,
Мукачівський державний університет,
професор кафедри економіки та фінансів;

Офіційні опоненти: - доктор економічних наук, професор
БОГАТИРЬОВ Костянтин Олександрович,
Державний заклад «Південно-український
національний педагогічний університет імені К.Д.
Ушинського,
заступник директора інституту фізичної культури,
спорту та реабілітації , професор кафедри
спортивних ігор;

- доктор економічних наук, професор
БОЙКО Євгенія Олександрівна,
Національний університет кораблебудування імені
адмірала Макарова,
професор кафедри менеджменту.

Захист відбудеться **09 грудня 2022 р. о 13³⁰ годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 в Одеському національному технологічному університеті за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, аудиторія А-234.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеського національного технологічного університету за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, читальний зал.

Автореферат розісланий **9 листопада 2022 р.**

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Крупіца І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Повномасштабне вторгнення змусило українців переглянути погляди на особливості розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери, які попередньо вже постраждали за рахунок тривалих протипандемічних обмежень. Замість подорожей та відпочинку з початком війни поїздки стали вимушеними. Утім галузь туризму та курортно-рекреаційної сфери вистояли, з'явилися всі шанси на післявоєнне відновлення постраждалих об'єктів туристично-рекреаційної інфраструктури, Україна знову стане популярний напрямком для подорожей, відпочинку та оздоровлення.

Україна – незалежна суверенна європейська держава, яка активно вступає у конкурентну боротьбу на глобальному рівні у сфері розвитку туризму і рекреації за рахунок активізації процесів вдосконалення бізнес-клімату, розвитку та розширення сфери можливостей для підприємництва на засадах співпраці влади, бізнесу та громади. Україна – це не тільки світова житниця із значним сільськогосподарським потенціалом, а і країна із розширеними можливостями та ресурсами для збалансованого розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери. Навіть у період війни, Уряд України активно працює над впровадженням фундаментальних реформ спрямованих на відновлення та подальше сталі економічне зростання.

Серед праць, які присвячені питанню сутності функціонування галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери, проблемам та перспективам його розвитку слід відмітити праці таких учених, як Алієва А. Ю., Бейдик О. О., Богатирьова К. В., Бойко Є. О., Вуйцик О. І., Герасименко В. Г., Гоблик В. В., Горбань Г. П., Джаман М. О., Джанджугазова Є. А., Євдокименко В. К., Копичинська М. Ю., Кушнір Н. Б., Любіцева О. О., Мельник І. М., Нездоймінов С. Г., Папп В. В., Підвальна О. Г., Роїк О. Р., Семенов В. Ф., Стегней М. І., Ткаченко Т. І., Транченко Л. В., Черничко Т. В., Шепетюк С. М., Щепанський Е. В. та ін.

Дослідження питань формування стратегічних орієнтирів галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери та оцінки туристично-рекреаційних ресурсів займалися багато учених, зокрема: Богданов Є. І., Багров М. В., Бець Т. М., Брунець Б. Р., Гулич О., Дроздов А. В., Кравців В. С., Камушков О. С., Кострюкова О. Н., Марченко О. І., Маслиган О. О., Меліх О. О., Мініч І. М., Молнар О. С., Орловська В. П., Полюга В. О., Руденко Л. Г., Самко О. О., Сисоєва С. І., Фенін П. М., Ткач В. О., Черчик Л. М., Шабардіна Ю. В., Шепетюк С. М.

Теоретичну базу дослідження галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери викладено в працях зарубіжних науковців, таких як Бугаліс Д., До Валле П., Варейро Л., Карсон Д., Мендес Й., Мікулец Д., Октадіана Г., Ренда А., Рібейро Д., Річардс Ф., Фурінто Л., Якобсен Д.

Попри велику кількість опублікованих результатів наукових досліджень щодо розвитку туристично-рекреаційної діяльності, в умовах нашарування карколомних трансформаційних змін сьогодення економіки України та її регіонів, викликаних військовою агресією, пандемією та глобальними

перетвореннями, виникає необхідність оновлення стратегічних орієнтирів збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана у межах наукових проектів Міжнародного університету бізнесу і права «Механізми і чинники активізації сталого розвитку макроекономічних процесів в Україні» (номер державної реєстрації 0116U0022610) та «Маркетингові дослідження розвитку туристичної галузі: регіональний аспект» (номер державної реєстрації 0120U104594). В межах виконання тем автором розроблено методичні підходи до оцінювання потенціалу туристичної галузі України, запропоновано науково-методичні та прикладні підходи до формування стратегії збалансованого розвитку туристично-рекреаційної галузі у регіонах, науково-методичні підходи до оцінки потенціалу галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери регіонів України за рахунок врахування імперативів збалансованості.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є формування теоретико-методичних і прикладних засад формування стратегічних орієнтирів збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери.

Досягнення мети, поставленої в роботі, вимагає розв'язання такого комплексу завдань:

- дослідити теоретичні засади дослідження збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери;
- охарактеризувати потенціал галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери регіонів України на засадах сталості;
- здійснити оцінку сучасного стану розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери;
- охарактеризувати тенденції збалансованого розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери Карпатського економічного регіону;
- дослідити механізми регулювання регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери;
- обґрунтувати напрямки удосконалення процесів стратегування збалансованого розвитку туризму і рекреації у регіонах України;
- запропонувати методичні підходи обґрунтування СМАРТ-спеціалізації регіону у сфері гостинності та рекреації як складової загальної моделі стратегічного розвитку регіонального господарства та ключового чинника конкурентоспроможності;
- визначити основні методи та стратегії адаптації туристично-рекреаційної галузі в умовах стрімких трансформаційних змін.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери.

Предметом дослідження є теоретико-методичні основи та науково-практичні підходи щодо формування стратегічних орієнтирів збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери.

Методи дослідження. Методологічною й теоретичною основою

дослідження є наукові положення економічної теорії, теорій регіоналізму, сталого розвитку, управління та наукові доробки вітчизняних і зарубіжних дослідників економічної сфери.

Для досягнення окресленої мети та виконання завдань, в роботі використано загальнонаукові та економічні методи: аналізу та синтезу – для здійснення економічної оцінки сучасного стану розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери (п. 2.2.); систематизації та узагальнення – для обґрунтування теоретико-методичних засад дослідження збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери (розділи 1–2); просторовий – для обґрунтування загальної моделі стратегічного розвитку спеціалізації регіонального господарства (розділ 3); статистичні – для характеристики динаміки регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери (розділи 2); графічний і картографічний – для наочного відображення результатів дослідження (розділи 2–3); рейтингування – для побудови рейтингів областей України за рівнем потенціалу туристично-рекреаційної експлуатації наявних ресурсів (п.2.1), комп'ютерної обробки та аналізу інформації за допомогою пакету прикладних програм (MS Office, Statistica, ГІС-технології) для здійснення економічних розрахунків в процесі дослідження, для виконання завдань дослідження (розділи 2–3).

Інформаційну базу дослідження становлять закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Державної служби статистики України та управлінь статистики в регіонах, Міністерства економіки України, Міністерства розвитку громад та територій України, інших міністерств і відомств, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали конференцій і семінарів, монографії, збірники та наукові статті; інтернет-ресурси тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі викладено теоретико-методичні засади і практичні рекомендації щодо формування стратегічних орієнтирів збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери. Наукові результати дослідження орієнтовані на розроблення комплексу сучасних економічних моделей стратегічного розвитку регіонального господарства на основі обґрунтування СМАРТ-спеціалізації регіону у сфері гостинності та рекреації. Найбільш важливими науковими результатами, що характеризуються новизною, є наступні положення:

удосконалено:

- теоретичний інструментарій дослідження збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери, що на противагу існуючим розробкам, зорієнтовано на взаємодіях людини з природою та людей між собою, які ставлять за мету задовольнити потреби відновлення фізичних і психічних сил представників теперішнього та майбутнього поколінь за рахунок продукування та споживання туристично-рекреаційних послуг;

- науково-методичні та прикладні підходи до формування стратегії збалансованого розвитку туристично-рекреаційної галузі у регіонах, що на

відміну від діючих, оновлюють структурні етапи побудови стратегії (розробка місії, уточнення стратегічних цілей, проектування моделі стратегічного розвитку, формування загальної стратегії розвитку галузі, розроблення забезпечувальних стратегій, стратегічне планування та моніторинг), визначають сутність та порядок дій у процесі її формування та оцінки, механізми узгодження з базовими стратегічними документами регіонального та національного рівня, наявним потенціалом та прогнозами розвитку соціально-економічних систем, реалізація яких сприятиме інтегруванню та мобілізації всіх складових регіонального ресурсного та економічного потенціалу на засадах синергії, розвитку та формування сталих внутрішніх і зовнішніх конкурентних переваг;

- методичні підходи до оцінки SMART - спеціалізації сфери туризму і рекреації або окремих її секторів з урахування специфіки сфери послуг та релевантності військовим подіям, що базуються на розрахунку ряду коефіцієнтів (коефіцієнт спеціалізації, коефіцієнт соціальної ефективності, коефіцієнти бюджетної та економічної ефективності), що в сукупності визначають роль окремих видів економічної діяльності у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону та окремих ОТГ і можуть застосовуватися як складова процесу тестування пріоритетних галузей (туризм, рекреація) та їх підрозділів (санаторно-оздоровчий, спортивний, реабілітаційний та інклюзивний туризм) у процесі обґрунтування регіональних стратегій;

набули подальшого розвитку:

- науково-методичні підходи до оцінки потенціалу галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери регіонів України за рахунок врахування імперативів збалансованості (економічний, екологічний та соціальний), класифікації чинників (незмінно-статичні, змінно динамічні, екзогенні, ендогенні) та ресурсної бази (природньо-географічні, культурно-історичні та соціо-еколого-економічні ресурси), що лягло в основу побудови рейтингів областей України за рівнем потенціалу туристично-рекреаційної експлуатації наявних ресурсів, зокрема: лісів, використання водних ресурсів;

- системна оцінка статистичних характеристик розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери, що на відміну від існуючих, базується на двох аспектах: отримання економічного ефекту та здійснення соціального захисту населення шляхом забезпечення його здоров'я, що дозволило виявити економічну користь від заміни видатків державного бюджету на охорону здоров'я населення іншим джерелом фінансування – витратами сімейних бюджетів на послуги галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери;

- тенденції збалансованого розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери Карпатського економічного регіону, що на відміну від попередніх сформовані із врахуванням закономірностей часових змін та взаємозв'язків економічних параметрів згрупованих у відповідності до Класифікації видів економічної діяльності КВЕД-2010. Це дозволило розширити сукупність статистичних показників для характеристики

досліджуваної галузі та визначити індикатори її ефективного та збалансованого функціонування;

- механізм збалансованого регулювання регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери через систему впливу на функціонування туристично-рекреаційного бізнесу, яка базується на економічному, соціальному та екологічному імперативах, враховує наявні ресурси (незмінно-статичні та змінно-динамічні), потреби галузі туризму й курортно-рекреаційної сфери та соціально-економічні можливості окремої території пов'язані із впливом екзогенних та ендогенних чинників; використовує окрім традиційних інструментів (інвестиції, інновації, податки) ще інноваційні форми взаємовідносин (капіталізація, інституалізація, державно-приватне партнерство) та забезпечує конкурентоспроможний збалансований розвиток туристично-рекреаційної сфери, як одного з драйверів соціокультурно-економічного розвитку регіонів;

- поняття стратегії адаптації регіональних туристично-рекреаційних, згідно якого вона представлена як комплексна модель дій протягом певного періоду часу, спрямована на моніторинг релевантних змін у зовнішньому й внутрішньому середовищі функціонування регіонального туризму, нейтралізацію можливих негативних наслідків або впровадження актуальних змін для реалізації виникаючих можливостей для розвитку системи, що сприятиме конкурентоспроможності та досягненню стратегічних цілей соціально-економічного розвитку регіону, окреслено основні види стратегій адаптації та інструменти їх реалізації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування сформульованих практичних рекомендацій з формування стратегічних орієнтирів збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери.

Вищевказані рекомендації використовуються у практичній діяльності Регіональним фондом підтримки підприємництва в Миколаївській області (довідка № 16/80 від 15.02.2019р.), Миколаївським обласним фондом розвитку і підтримки громадських ініціатив (довідка № 22 від 01.09.2022р.). Результати дослідження, висновки та рекомендації використовуються відділом фінансів, економічного розвитку та інвестицій Івановецької сільської ради Закарпатської області для визначення, оцінки та характеристики потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери на території Івановецької громади (довідка №416/01-14.1 від 02.09.2021 р.).

Положення дисертаційної роботи впроваджено в навчальний процес Закладом вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права» та Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II при викладанні навчальних дисциплін та науковій роботі.

Особистий внесок дисертанта. Всі наукові результати, викладені в дисертації належать автору особисто. З наукових публікацій, що у співавторстві, використані лише ті матеріали, які є результатом особистої праці здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати

дослідження оприлюднені автором на конференціях, семінарах, серед яких найбільш важливими були: «Науково-екологічна конференція Карпатського басейну» (м. Клуж, Румунія, 2014 р.; 27-29 березня), «Суспільно-географічні виклики та адекватні варіанти відповідей у ХХІ століття в Східній і Центральній Європі» (м. Берегово, 31 березня – 1 квітня 2016 року), «Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України» (м. Кіровоград, 1-2 квітня 2016 р.), «Науково-екологічна конференція Карпатського басейну.» (м. Клуж, Румунія 13 квітня 2017 р.), «Міжнародний та національний досвід суспільно-географічного розвитку туристичної галузі в умовах євроінтеграції» (м. Мукачево, 17 жовтня 2018 р.), IV міжнародна «Економічні проблеми модернізації та інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств» (м. Дніпро, 23-24 грудня 2020 року); V міжнародна «Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві» (м. Миколаїв, 23 квітня 2021 року), щорічні конференції професорсько-викладацького складу Одеського державного екологічного університету (Одеса, 2015-2022 рр.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 15 наукових праць загальним обсягом 8,5 авт. арк., з яких особисто автору належить 6,7 авт. арк. Із них: 5 статей у наукових фахових виданнях, що включено до наукометричних баз, 1 стаття, що індексуються у Web of Science, 2 статті у інших періодичних виданнях України, 7 – у матеріалах науково-практичних конференцій,

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (у першому розділі 38 найменувань, у другому – 24 найменування, у третьому – 45 найменувань), 2 додатки. Повний обсяг дисертації становить 204 сторінки, з них основний текст 168 – сторінок, анотація – 15 сторінок, список використаних джерел– 13 сторінок, додатки – 8 сторінок. Робота містить 39 таблиць та 43 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, розкрито зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі – **«Теоретико-методичні основи формування стратегічних орієнтирів збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери»** досліджено теоретичний базис та концептуальні основи стратегічних орієнтирів збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери; визначено наукові підходи щодо особливостей виникнення вимірів сталого та збалансованого економічного розвитку, розкрито методичні підходи до оцінювання потенціалу галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери окремої території.

Визначено, що *потенціал галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери окремої території* можливо характеризувати, як сукупність наявних можливостей та ресурсів (природних, людських, інформаційних,

інфраструктурних тощо) даної території, що можуть бути спрямовані на розвиток туристично-рекреаційного бізнесу та отримання певної результуючої величини у вигляді соціально-економічного ефекту, доходу, прибутку. Окрім економічної складової результату використання туристично-рекреаційного потенціалу, у контексті збалансованого розвитку, слід зазначати про ще дві важливі складові: соціальну та екологічну, адже збалансований розвиток туристично-рекреаційної сфери повинен базуватися на трьох вимірах сталого розвитку (економічного, соціального та екологічного), відповідати Цілям сталого розвитку, задекларованим документом «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», що був прийнятий на Саміті ООН у 2015 році. Досліджено, що Україна активно долучилася до процесів досягнення Цілей сталого розвитку, які були враховані у державотворчих процесах, а з 2021 року запроваджено постійний моніторинг індикаторів досягнення Цілей сталого розвитку.

Охарактеризовано *збалансований регіональний розвиток галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери* як такий, що передбачає різні види взаємодії людини з природою та людей між собою на території регіону, які ставлять за мету задовольнити потреби відновлення фізичних і психічних сил представників теперішнього та майбутнього поколінь за рахунок продукування та споживання туристично-рекреаційних послуг, базуються на бережливому використанні та відновленні ресурсів навколишнього середовища, підтримці соціально-культурних історично вибудуваних цінностей окремих територій та їх мешканців. Часовою ознакою збалансованого розвитку є довгостроковість, яка зорієнтована на захист можливостей повноцінного гармонійного розвитку для майбутніх поколінь.

Визначено, що збалансованість функціонування галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери регіону базується на трьох імперативах: економічний, соціальний, екологічний. Економічний імператив відображає рівень розвитку та економічним потенціалом сфери туризму і рекреації регіону. Соціальний – відновлення та забезпечення розвитку життєвих сил кожної окремої людини та громади в цілому. Екологічний імператив відображає сучасний стан довкілля, озеленення та відповідність екологічним нормам об'єктів туристично-рекреаційної інфраструктури.

У другому розділі – **«Сучасний стан та тенденції розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери регіонів України»** здійснено оцінку потенціалу туристично-рекреаційної сфери України та її регіонів на засадах сталості, проведено аналіз сучасного стану збалансованого регіонального розвитку досліджуваної галузі, охарактеризовано закономірності та механізм збалансованого регулювання регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери.

Україна володіє привабливими для інвестицій секторами економічної діяльності: енергетика, металургія, добувна, переробна, легка та харчова промисловість, машинобудування, суднобудування, транспорт, логістика і обов'язково – туристично-рекреаційна діяльність. Особливою привабливістю відзначається географічне розташування нашої держави в центрі Європи та

значна площа території 603 500 кв. км. На зростання інвестиційної привабливості України вплинули національні орієнтири на сталий розвиток: створення рівних умов для всіх, підвищення рівня життя, зміцнення людського потенціалу, відповідальне споживання та виробництво, захист екосистем, прозорість та цифровізація роботи державних служб тощо. Особливої уваги заслуговує проект створення в Україні віртуальної експериментальної вільної економічної зони Diia City.

Визначено ключові ознаки, що характеризують нашу державу та національну економіку і є доказом можливостей розвитку потенціалу галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери, серед яких: межує з сімома країнами та омивається двома морями, важливий транзитний коридор для подорожей та торговельних зв'язків між Європою, Азією та Близьким Сходом, розвинена інфраструктура автомобільного, залізничного та морського транспорту, розвинена система пасажирських авіаперевезень, розвинена система мобільного радіозв'язку четвертого покоління тощо.

Запропоновано чинники або передумови регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери класифікувати за ознакою змінюваності (незмінно-статичні та змінно-динамічні) та територіальної обмеженості (ендогенні, екзогенні) (рис. 1).

Рис. 1. Чинники збалансованого розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери регіону

Узагальнено, що ресурсну базу галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери можливо розділити на природньо-кліматичні, культурно-історичні та соціо-еколого-економічні ресурси (рис. 2)

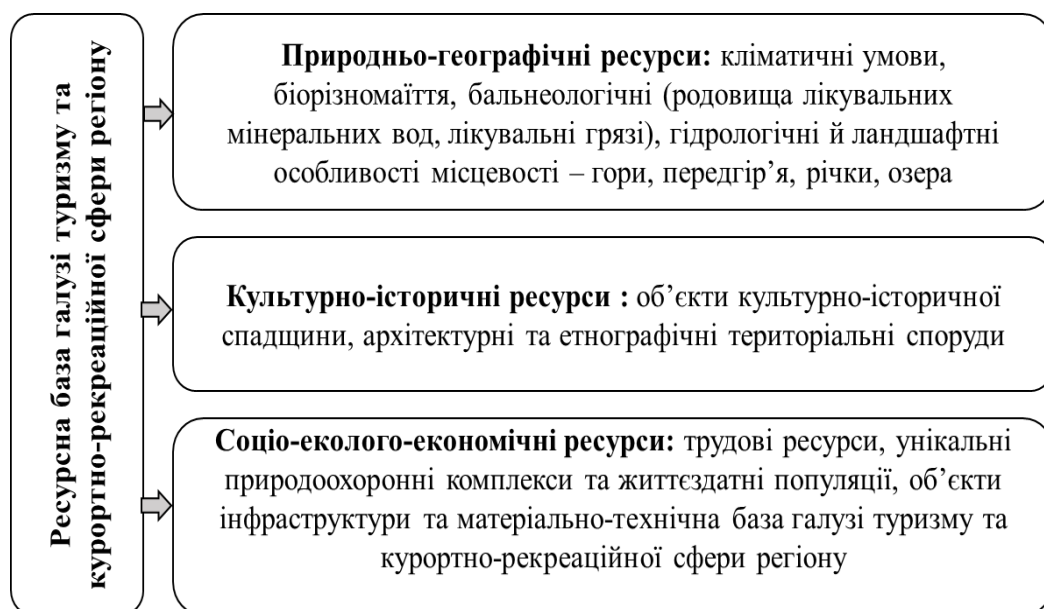

Рис. 2. Класифікація ресурсної бази збалансованого розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери

Доведено, що прогалини в соціально-економічному розвитку України призводять до втрат людського потенціалу за рахунок відтоку за кордон трудової сили, що також негативно відображається на потенціалі розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери, адже окремі фахівці констатують факт кадрового голоду. Значна частина українців, що виїжджають за кордон є високоосвіченою молоддю, яка не може знайти достойний рівень оплати праці в рідній державі.

Доведено, що для галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери надзвичайно важливе значення мають природні ресурси та географічні особливості території. На підставі використання характеристик площ територій вкритих лісовою рослинністю, обсягів поверхневих та підземних стоків, побудовано рейтинги областей України за рівнем потенціалу туристично-рекреаційної експлуатації лісів та водних ресурсів, що дозволило виокремити Закарпатську область, як регіон із великим відповідним потенціалом. Визначено, що за рахунок особливостей туристично-рекреаційного потенціалу, на Закарпатті широко розповсюджені бальнеологічні курорти, заклади відпочинку та оздоровлення із термальними водами.

Доведено необхідність актуалізації питання поширення інноваційних форм взаємовідносин у вигляді корпоратизації, інституціоналізації та державно-приватного партнерства (рис. 3) в контексті розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери регіонів України. Інноваційні форми взаємовідносин у сфері збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної діяльності, відповідно до яких відбувається вдосконалення механізмів функціонування досліджуваної сфери, можуть розглядатися в якості джерела фінансування розвитку досліджуваної галузі та відтворення природно-ресурсного потенціалу.

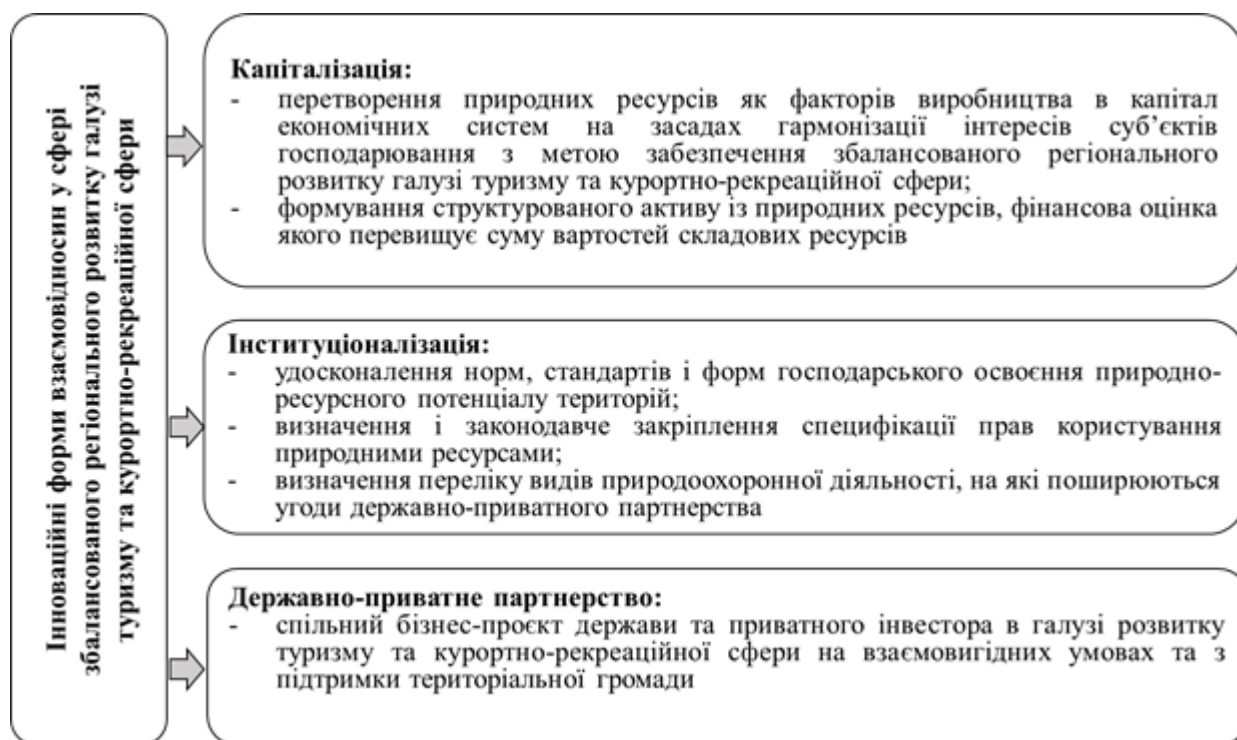

Рис. 3. Інноваційні форми взаємовідносин у сфері збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної діяльності

Охарактеризовано тенденції збалансованого розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери Карпатського економічного регіону, рис.4.

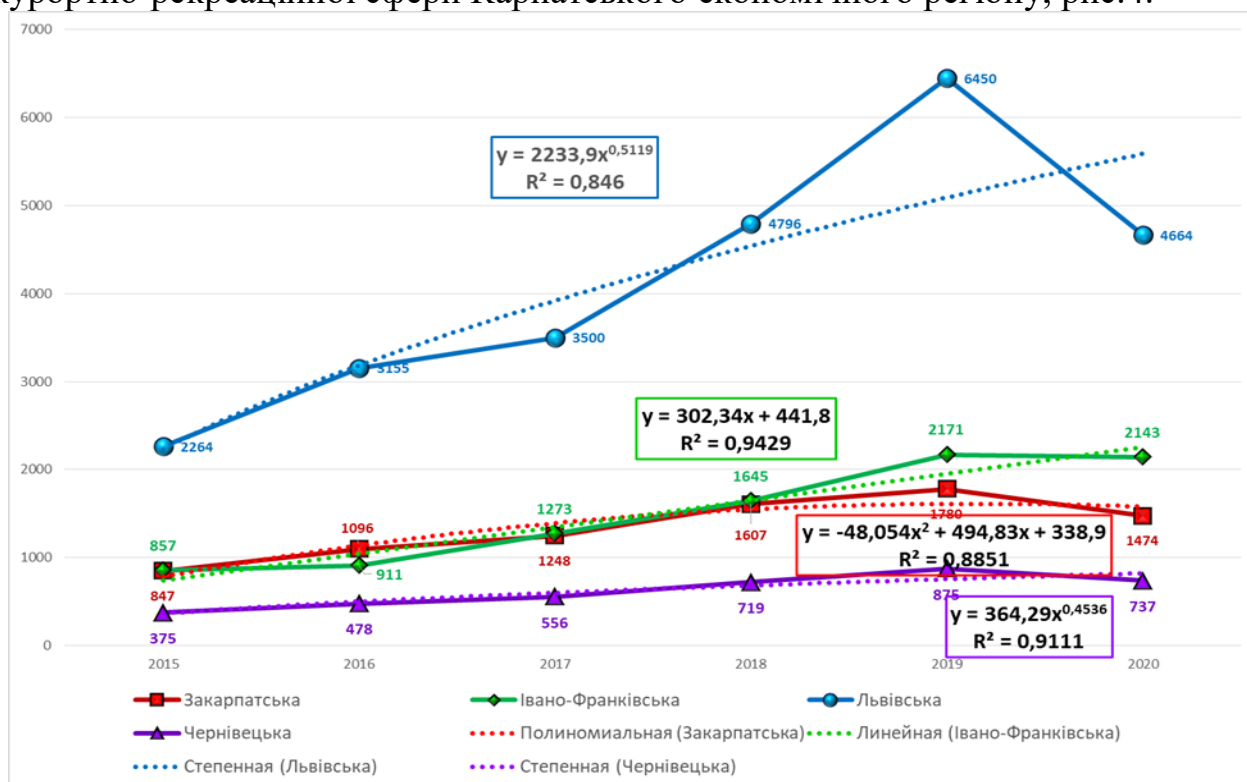

Рис. 4. Динамічне моделювання закономірностей зміни регіональних обсягів випуску продукції/послуг в основних цінах за видом економічної діяльності I «Тимчасове розміщування й організація харчування» для Карпатського економічного регіону, млн грн

Розрахунки здійснювалися за наступними параметрами: регіональний вимір випуску продукції/послуг в основних цінах за видами економічної діяльності дотичними до курортно-рекреаційної сфери («Тимчасове розміщування й організація харчування», «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок», «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»), чисельність туроператорів та турагентів, чисельність туристів, обслугованих туроператорами та турагентами.

На підставі кореляційно-регресійного аналізу доведено високий рівень залежності ВРП Закарпатської області від регіонального випуску продукції/послуг наступних видів економічної діяльності: тимчасового розміщування й організації харчування (КВЕД I), мистецтва, спорту, розваг та відпочинку (КВЕД R), транспорту (КВЕД H). Таким чином, обґрунтовано пріоритетність галузі туризму й курортно-рекреаційної сфери для економіки Закарпатської області.

Запропоновано механізм збалансованого регулювання регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери характеризувати як систему впливу на функціонування туристично-рекреаційного бізнесу, яка базується на економічному, соціальному та екологічному імперативах, враховує наявні ресурси (незмінно-статичні та змінно-динамічні), потреби галузі туризму й курортно-рекреаційної сфери та соціально-економічні можливості окремої території пов'язані із впливом екзогенних та ендогенних чинників; використовує окрім традиційних інструментів (інвестиції, інновації, податки) ще інноваційні форми взаємовідносин (капіталізація, інституалізація, державно-приватне партнерство) та забезпечує конкурентоспроможний збалансований розвиток туристично-рекреаційної сфери, як одного з драйверів соціокультурно-економічного розвитку регіонів.

У третьому розділі – **«Стратегічні орієнтири збалансованого розвитку туризму та курортно-рекреаційної сфери регіону у контексті сучасних трансформацій»** охарактеризовано особливості стратегування збалансованого розвитку туризму та рекреації у регіонах України, шляхи адаптації регіональних туристично-рекреаційних систем в умовах сучасних трансформаційних змін, обґрунтовано СМАРТ-спеціалізації регіону у сфері туризму і рекреації на прикладі Закарпатської області.

Досліджено, що єдиний методологічний підхід до формування стратегій соціально-економічного розвитку регіонів, що впроваджено міністерством розвитку громад і територій не передбачає формування окремих галузевих стратегій на регіональному та місцевому рівнях. Стратегічні пріоритети та цілі розвитку туризму є складовими загальних стратегій соціально-економічного розвитку, а їх реалізація координується шляхом формування спеціалізованих регіональних програм розвитку туризму і курортів, охорони культурної спадщини регіонів, розвитку інфраструктури тощо. Фінансування програм покладено на регіональні і місцеві бюджети. Проте, не встановлено чітких критеріїв оцінки ефективності витрат, що створює умови для непродуктивного використання коштів, декларативності окремих цілей та їх результатів.

Зазначено, що у регіонах з високим рівнем туристично-рекреаційного

потенціалу, де туристична і рекреаційна галузь займає важливе місце у структурі економіки та суттєво впливає на зайнятість населення розробка саме регіональної стратегії збалансованого розвитку туризму і рекреації є актуальним завданням регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування. Висловлено думку про те, що в сучасних умовах актуалізуються проблеми продуктивного та сталого використання туристичного потенціалу регіонів, зокрема Західного Карпатського економічного регіону у контексті посилення внутрішньої міграції та прогнозованого зростання потреб населення у якісних рекреаційно-оздоровчих послуг після перемоги.

Дослідження підходів до формування регіональних стратегій розвитку туризму і рекреації в ЄС дозволило сформувані методичні підходи до формування стратегії розвитку туристично-рекреаційної галузі у регіонах, що сприятиме інтегруванню та мобілізації всіх складових регіонального ресурсного та економічного потенціалу на засадах синергії, реалізації Цілей сталого розвитку та формування сталих внутрішніх і зовнішніх конкурентних переваг. Основні етапи процесу стратегування збалансованого розвитку туризму і рекреації в регіоні наведено на рис.5.

Рис.5. Процес формування стратегії регіонального сталого розвитку туризму і рекреації

На основі проведених досліджень подано авторське бачення поняття стратегії адаптації регіональних туристично-рекреаційних систем в умовах нестабільності, нашарування карколомних трансформаційних змін викликаних військовою агресією та наслідками пандемії, згідно якої вона представлена як комплексна модель дій протягом певного періоду часу, спрямована на моніторинг релевантних змін у зовнішньому й внутрішньому середовищі функціонування регіонального туризму, нейтралізацію можливих негативних наслідків або впровадження актуальних змін для реалізації виникаючих можливостей для розвитку системи, що сприятиме конкурентоспроможності та досягненню стратегічних цілей соціально-економічного розвитку регіону.

У відповідності до основних векторів прояву нестабільності середовища визначено основні напрямки реалізації регіональної стратегії адаптації туристично-рекреаційної галузі (рис.6).

Рис.6. Основні напрямки реалізації регіональної стратегії адаптації туристично-рекреаційної галузі в умовах нашарування карколомних трансформаційних змін

Вказані адаптивні стратегії передбачають розроблення механізмів попередження і реагування управлінських систем на виникнення різного виду зовнішніх і внутрішніх небезпек для туристів і системи в цілому, а також на використання додаткових можливостей для розвитку туристично-рекреаційного бізнесу у процесі реалізації загальної стратегії розвитку регіону, що не були передбачені у базовій стратегії.

Досліджено, що в умовах глобалізації, формування і реалізація довгострокової стратегії розвитку регіональних туристично-рекреаційних систем, окрім наявного базового рекреаційного потенціалу повинна враховувати основні тренди розвитку глобального туризму та чинники що

виступають рушійними силами таких змін з метою розроблення відповідних стратегій адаптації. Аналіз основних трендів трансформаційних змін у глобальному середовищі туризму дозволив виявити основні принципи, що є каталізаторами таких змін і визначатимуть успішність розвитку туристичного бізнесу у довгостроковому періоді, а саме: безпека, екологічність (орієнтація на зелені технології), економічна, соціальна і екологічна збалансованість, персоналізована диференціація туристичного продукту, інтегрованість, цифровізованість та інклюзивність.

На основі проведеного аналізу регіональних стратегій розвитку Карпатського економічного регіону, визначено, що туризм та рекреація у тій чи іншій формі знайшли своє відображення у стратегічних регіональних пріоритетах на засадах SMART-спеціалізації, окрім стратегії Закарпатської області.

Доведено, що для Закарпаття туристична галузь відіграє суттєву роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону, особливо його територіальних громад у гірських поселеннях. Виділення туризму та рекреації як однієї із галузей SMART-спеціалізації регіону та активізація робіт у цьому напрямку сприяла б інноваційному розвитку туристичних технологій та продуктів, розробленню інноваційних послуг та продуктивному використанню багатого природного та культурного потенціалу Карпат.

Враховуючи наявні методичні підходи та специфіку сфери послуг, запропоновано методичний підхід щодо оцінки актуальності SMART - спеціалізації сфери туризму і рекреації або окремих її секторів. На основі пропонуванних методичних підходів здійснено тестування сфери туризму і рекреації Закарпаття. Проведені розрахунки показали, що сфера туризму, рекреації та гостинності, в цілому, є важливою галуззю розвитку економіки краю. Всі розраховані коефіцієнти (окрім коефіцієнту спеціалізації, який теж знаходиться у допустимих межах) є вище 1, що свідчить про наявність переваг галузі на регіональному рівні. Найвищим є коефіцієнт соціальної ефективності, що підкреслює вагомість даної сфери у створенні робочих місць та формуванні доходів населення регіону.

Запропоновано, що реабілітаційний та інклюзивний туризм має стати важливим напрямком розвитку туризму і рекреації в Закарпатській області, оскільки за наслідками війни, буде значна шкода нанесена не тільки для інфраструктури, а і для здоров'я населення. Після перемоги велика кількість людей, які отримали фізичні та моральні травми потребуватимуть лікування та реабілітації. Наявність базових закладів для санаторно-курортного лікування а також цілюща природа Карпат створюють передумови для розвитку реабілітаційного та інклюзивного туризму. Доведено, що формування індустрії реабілітаційного та інклюзивного туризму потребує значних інвестицій. У зв'язку з цим, актуалізовано завдання створення на регіональному рівні «Програми розвитку реабілітаційного та інклюзивного туризму в Закарпатті», що сформує підвалини для залучення державних коштів у розбудову відповідно інфраструктури, створення проектів державно-приватного партнерства, активізації міжнародного співробітництва. Пріоритетність розвитку інклюзії в

ЄС, дозволить залучати додаткові фінансові ресурси для реалізації даного напрямку туризму, грантові кошти у рамках Європейських програм тощо.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне обґрунтування та запропоновано новий підхід до вирішення наукового завдання, що полягає у формуванні стратегічних орієнтирів збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної діяльності. Проведене наукове дослідження дало змогу сформулювати такі висновки.

1. Досліджено теоретичні засади збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери і запропоновано його характеризувати через такі види взаємодії людини з природою та людей між собою на території регіону, які ставлять за мету задовольнити потреби відновлення фізичних і психічних сил представників теперішнього та майбутнього поколінь за рахунок продукування та споживання туристично-рекреаційних послуг, базуються на бережливому використанні та відновленні ресурсів навколишнього середовища, підтримці соціально-культурних історично вибудуваних цінностей окремих територій та їх мешканців. Часовою ознакою збалансованого розвитку визначено довгостроковість, яка зорієнтована на захист можливостей повноцінного гармонійного розвитку для майбутніх поколінь.

2. Доведено, що за рівнем потенціалу галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери, Україна має всі можливості стати провідною державою світу. Закарпатська область за рахунок наявної природно-географічної ресурсної бази є туристичною принадою для українських та закордонних туристів. Визначено імперативи збалансованості функціонування галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери регіону. Економічний імператив відображає рівень розвитку та економічним потенціалом сфери туризму і рекреації регіону. Соціальний – відновлення та забезпечення розвитку життєвих сил кожної окремої людини та громади в цілому. Екологічний імператив відображає сучасний стан довкілля, озеленення та відповідність екологічним нормам об'єктів туристично-рекреаційної інфраструктури. В контексті характеристики потенціалу галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери регіонів України та у відповідності до зазначених імперативів збалансованості функціонування, запропоновано класифікувати чинники за ознакою змінюваності (незмінно-статичні та змінно-динамічні) та територіальної обмеженості (ендогенні, екзогенні), визначати три вектори чинників або передумов розвитку даної галузі: 1) наявні ресурси галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери; 2) потреби галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери; 3) соціально-економічні можливості окремої території.

3. Доведено, що галузь туризму в Україні спрямована на задоволення найвибагливішого туриста, а сфера курортно-рекреаційної діяльності – на забезпечення відновлення сил, лікування та оздоровлення за допомогою найсучасніших технологій з використанням рекреаційних ресурсів. Відтак, збалансований розвиток галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери дає

змогу забезпечити декілька аспектів функціонування країни. З одного боку, це отримання економічного ефекту у вигляді заробітної плати, доходів, податків, збільшення зайнятості населення, створенні інфраструктури, соціально-економічний розвиток регіону та країни, а з іншого соціального – лікування та здоров'я нації, що є найважливішим завданням держави. Тобто, виникає економічна користь від заміни видатків державного бюджету на охорону здоров'я населення іншим джерелом фінансування – витратами сімейних бюджетів на послуги галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери.

4. Охарактеризовано тенденції збалансованого розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери Карпатського економічного регіону. Для відображення тенденцій сукупність статистичних даних розширено за рахунок використання Класифікації видів економічної діяльності КВЕД-2010 та врахування показників регіонального виміру випуску продукції/послуг в основних цінах за наступними видами економічної діяльності: «Тимчасове розміщування й організація харчування», «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок», «Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність». За допомогою засобів Microsoft Excel побудовано рівняння трендів, що характеризують закономірності зміни досліджуваних параметрів динамічних моделей розвитку галузі туризму й курортно-рекреаційної сфери Карпатського економічного регіону, за рахунок згладжування відхилень викликаних військовою агресією та наслідками пандемії, визначено оціночні значення параметрів на 2022 та 2023 роки, зокрема: оціночні значення обсягів випуску продукції/послуг в основних цінах сектору тимчасового розміщування й організації харчування для Закарпатської області за 2022 рік склали 2055 млн грн, а за 2023 рік – 2214 млн грн. Доведено високий рівень залежності ВРП Закарпатської області від регіонального випуску продукції/послуг тимчасового розміщування й організації харчування (КВЕД I), мистецтва, спорту, розваг та відпочинку (КВЕД R), транспорту (КВЕД H), що характеризує галузь туризму й курортно-рекреаційної сфери, як пріоритетну для Закарпатської області.

5. Досліджено, що в Україні сформувалися основні закономірності, щодо регулювання регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери. Аналіз таких закономірностей, методів, факторів, інструментів та принципів їх регулювання дозволяють передбачити шляхи покращення функціонування досліджуваної сфери. Під механізмом збалансованого регулювання регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери запропоновано розуміти систему впливу на функціонування туристично-рекреаційного бізнесу, яка: базується на економічному, соціальному та екологічному імперативах; враховує наявні ресурси (незмінно-статичні та змінно-динамічні), потреби галузі туризму й курортно-рекреаційної сфери та соціально-економічні можливості окремої території пов'язані із впливом екзогенних та ендогенних чинників; використовує окрім традиційних інструментів (інвестиції, інновації, податки) ще інноваційні форми взаємовідносин (капіталізація, інституалізація, державно-приватне партнерство) та забезпечує конкурентоспроможний збалансований розвиток туристично-рекреаційної сфери, як одного з драйверів соціо-культурно-

економічного розвитку регіонів.

6. Обґрунтовано напрямки удосконалення процесів стратегування збалансованого розвитку туризму і рекреації у регіонах України. Доведено, що розробка стратегій збалансованого розвитку туризму і рекреації є актуальним стратегічним документом для окремих регіонів України де туризм являється важливою складовою регіональної економіки. На відміну від діючих програм розвитку туризму і рекреації, що спрямовані на вирішення обмеженого кола проблем, стратегія дає можливість сформулювати комплексне бачення стратегічного розвитку туризму, як структурної складової господарського комплексу регіону у вигляді стратегічної моделі, параметри якої відповідають потенційним можливостям розвитку регіону у даному напрямку; визначити критерії ефективності такого розвитку та ефективно розподіляти ресурси. Запропоновано методичні підходи до формування стратегії збалансованого розвитку туристично-рекреаційної галузі у регіонах, що уточнюють основні складові стратегії, етапи стратегування, визначають сутність та форми вертикальних і горизонтальних зв'язків всередині та за межами галузі. Формування стратегії сприятиме інтегруванню та мобілізації всіх складових регіонального ресурсного та економічного потенціалу на засадах синергії, реалізації цілей сталого розвитку та формування сталих внутрішніх і зовнішніх конкурентних переваг.

7. Запропоновано методичні підходи обґрунтування SMART-спеціалізації регіону у сфері гостинності та рекреації як складової загальної моделі стратегічного розвитку регіонального господарства та ключового чинника конкурентоспроможності. Підкреслено, що ефективним інструментом стратегічного розвитку регіону та формування сталих конкурентних переваг, який підтвердив свою дієвість у практиці регіонального управління в країнах ЄС є визначення ключових SMART-спеціалізацій регіону та концентрація зусиль на їх розвитку. З метою адаптування методичних підходів, що застосовуються на стадії виокремлення та обґрунтування пріоритетних галузей SMART-спеціалізації, до особливостей сфери послуг та галузей туристично-рекреаційної індустрії зокрема, запропоновано методичні підходи, що передбачають обчислення ряду коефіцієнтів (коефіцієнт спеціалізації, коефіцієнт соціальної ефективності, коефіцієнти бюджетної та економічної ефективності). Пропоновані коефіцієнти дозволяють протестувати рівень економічної, бюджетної та соціальної значущості галузі для регіону, а також створені умови для її конкурентного розвитку. У процесі дослідження встановлено, що попри наявність значного туристично-рекреаційного потенціалу, досвіду та досягнутих конкурентних позицій, галузь туризму та рекреації не включена до SMART-пріоритетів Закарпатської області. Використовуючи пропоновані методичні підходи здійснено тестування сфери туризму і рекреації Закарпаття. Результати проведених розрахунків показали, що сфера туризму, рекреації та гостинності в цілому є важливою галуззю розвитку економіки Закарпатської області й може розвиватися на засадах SMART-спеціалізації. Всі розраховані коефіцієнти (окрім коефіцієнту спеціалізації, який теж знаходиться у допустимих межах) є вище 1, що свідчить

про наявність переваг галузі на регіональному рівні. Виокремлено ключові напрямки розвитку туризму і рекреації у регіоні, що відповідають сучасним світовим трендам та є найбільш релевантними зважаючи на поточні військові події, а саме: зелений туризм, санаторно-оздоровчий, спортивний, реабілітаційний та інклюзивний туризм.

8. Визначено основні методи та стратегії адаптації туристично-рекреаційної галузі в умовах стрімких трансформаційних змін. Систематизовано та дано характеристику основних адаптивних стратегій розвитку туристично-рекреаційної галузі регіону в умовах нашарування карколомних трансформаційних змін викликаних військовою агресією та наслідками пандемії, а саме: стратегії адаптивного адміністрування, стратегії економічної адаптації, стратегії соціальної адаптації та стратегії екологічної адаптації. Вказані стратегії є за своєю сутністю реактивними передбачають розроблені механізми попередження і реагування управлінських систем на виникнення різного виду зовнішніх і внутрішніх небезпек для туристів і системи в цілому а також на використання додаткових можливостей для розвитку туристичного бізнесу у процесі реалізації загальної стратегії розвитку регіону, що не були передбачені у базовій стратегії. Досліджено основні глобальні тренди та чинники трансформаційних змін та основні напрямки проактивної адаптації туристичних підприємств до вказаних трансформацій, серед яких: акцент на безпеку, екологічність, економічну, соціальну і екологічну збалансованість, персоналізовану диференціацію туристичного продукту, інтегрованість, цифровізованість та інклюзивність.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз

1. Стегней М., Нодь О. Глобальні чинники сучасних трансформаційних змін у сфері розвитку туризму та рекреації. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. №5, Том 2 (298). С. 291-301 (IC, Google Scholar). (0,8 друк. арк. особистий внесок: визначення глобальних чинників сучасних трансформаційних змін у сфері розвитку туризму—0,4 друк. арк)

2. Нодь О. Аналіз сучасного стану розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери України та її регіонів. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. №5, Том 2. С. 275-280 (IC, Google Scholar). (0,80 друк. арк.).

3. Стегней М., Черничко Т., Нодь О. Оцінка потенціалу галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери регіонів України на засадах сталості. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 1. С. 230 – 237 (IC, Google Scholar). (0,8 друк. арк. особистий внесок: процес оцінювання потенціалу галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери регіонів України – 0,3 друк. арк)

4. Нодь О. Концептуальні основи стратегічних орієнтирів збалансованого регіонального розвитку галузі. *Вісник Хмельницького національного*

університету. 2022. No 2, Том 2. С. 104-110 (IC, Google Scholar). (0,80 друк. арк.).

5. Нодь О. Туризм та курортно-рекреаційна сфера: особливості, проблеми та перспективи розвитку. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 2. С. 296-304. (IC, Google Scholar). (0,80 друк. арк.).

6. Irtysheva I., Stehnei M., Nod O. Balanced development of tourism and the resort and recreation sphere: international, national, and regional vectors. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. 8(4). 92-102 (**Web of Science**) (0,8 друк. арк. особистий внесок: формування національних та регіональних векторів розвитку туризму –0,3 друк. арк)

Публікації у періодичних виданнях України

7. Berghauer Sándor, Nagy Orsolya Ökoturisztikai lehetőségek Kárpátalján. *Acta Academiae Beregsasiensis*. 2013. №2. pp.200-207(0,8 друк. арк. особистий внесок: дослідження курортно-рекреаційної сфери Закарпаття –0,4 друк. арк)

8. Оршоля Нодь, Ласло Дюриця Екотуризм – зв'язки національних парків та туризму на Закарпатті. *LIMES Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II*. 2015. Том II. С.161-167(0,8 друк. арк. особистий внесок: обґрунтування розвитку екотуризму на Прикарпатті –0,4 друк. арк)

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Бергхауер О., Нагі О. Особливості диференціації туристичних ресурсів та продукції у Закарпатті. *Географічна наука і практика: виклики епохи*: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-річчю географії у Львівському університеті (м. Львів, 16–18 травня 2013 р.) / [Відповід. редактори: доц. В. І. Біланюк, доц. Є. А. Іванов]. У 3-ох томах. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. Том 3. С. 150-153 (0,3 друк. арк. особистий внесок: дослідження особливостей диференціації туристичних ресурсів –0,15 друк. арк)

10. dr.Berghauer Sándor, Nagy Orsolya. Spatial differentiation of touristic resources and products in transcarpathia. *Географічна наука і практика: виклики епохи*: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-річчю географії у Львівському університеті (м. Львів, 16 -18 травня 2013 р.). С.130-133(0,30 друк. арк. особистий внесок: аналіз туристичних ресурсів –0,15 друк. арк)

11. Nagy Orsolya, dr. Gyuricza László Ökoturizmus A Nemzeti Parkok és a turizmus kapcsolata Kárpátalján. *X. Kárpát-medencei Környezettudományi Konferencia*. (Románia, Kolozsvár, 2014. március 27-29). pp. 252-258. (0,30 друк. арк. особистий внесок: дослідження розвитку туризму на Закарпатті –0,15 друк. арк)

12. Nagy Orsolya, Nagy István, Gyuricza László Méhtherápiás házak, mint turisztikai vonzerő Kárpátalján. *Соціально-географічні виклики в Східно-Центральній Європі на початку XXI століття і тпошуки адекватних відповідей*: матеріали Міжнародна науково-географічної конференції (м. Берегове, 31 березня–1 квітня 2016 р.). С.528-535(0,30 друк. арк. особистий внесок: аналіз туристичних ресурсів Закарпаття –0,10 друк. арк)

13. Gyuricza László, Nagy Orsolya, Péterfi Judit Utazási szokások és a nemzeti identitás összefüggései. Felmérés székelyföldi, kárpátaljai és muravidéki diákok körében. *Társadalomföldrajzi kihívások és adekvát válaszlehetőségek a XXI. század Kelet -Közép-Európájában*. Nemzetközi Földrajzi Konferencia. Beregszász, 2016 március 31-április1. pp.502-511(0,30 друк. арк. особистий внесок: визначення перспектив розвитку туризму –0,10 друк. арк)

14. Оршоля Нодь, Іштван Нодь, Ласло Дюріца Бджолотепарія, як туристична принада Закарпаття. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України: Міжнародна науково-практична конференція*. (м.Кіровоград, 1-2 квітня 2016 року). С. 339-346(0,30 друк. арк. особистий внесок: визначення бджолотепарії, як туристична принада –0,10 друк. арк)

15. Машіка Г.В., Нодь О.Л. Промоція Карпатського туристичного регіону: теоретичний аспект. *Міжнародний та національний досвід суспільно-географічного розвитку туристичної галузі в умовах євроінтеграції: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції / ред. кол.: Т.Д. Щербан (гол.) та ін. Мукачево: РВВ МДУ, 2018. 253 с. (0,30 друк. арк. особистий внесок: розроблення промоції Карпатського туристичного регіону – 0,15 друк. арк)*

АНОТАЦІЯ

Нодь О. Л. Формування стратегічних орієнтирів збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил та регіональна економіка. – Одеський національний технологічний університет, Одеса, 2022.

Дисертація присвячена розробленню комплексу стратегічних орієнтирів збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери.

У дисертації поглиблено термінологічний апарат дослідження сутності потенціалу галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери окремої території, досліджено теоретичний базис та концептуальні основи стратегічних орієнтирів збалансованого регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери; визначено наукові підходи щодо особливостей виникнення вимірів сталого та збалансованого економічного розвитку, розкрито методичні підходи до оцінювання потенціалу галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери окремої території..

У процесі дослідження здійснено оцінку потенціалу туристично-рекреаційної сфери України та її регіонів на засадах сталості, проведено аналіз сучасного стану збалансованого регіонального розвитку досліджуваної галузі, охарактеризовано закономірності та механізм збалансованого регулювання регіонального розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери.

Охарактеризовано особливості стратегування збалансованого розвитку

туризму та рекреації у регіонах України, шляхи адаптації регіональних туристично-рекреаційних систем в умовах сучасних трансформаційних змін, обґрунтовано СМАРТ-спеціалізації регіону у сфері туризму і рекреації на прикладі Закарпатської області.

Досліджено основні глобальні тренди та чинники трансформаційних змін та основні напрямки проактивної адаптації туристичних підприємств до вказаних трансформацій, серед яких: акцент на безпеку, екологічність, економічну, соціальну і екологічну збалансованість, персоналізовану диференціацію туристичного продукту, інтегрованість, цифровізованість та інклюзивність.

Ключові слова: галузь туризму, курортно-рекреаційна сфера, регіональний розвиток, збалансований розвиток, стратегічні орієнтири, СМАРТ - спеціалізація.

SUMMARY

Nod O.L. Formation of strategic guidelines for balanced regional development of tourism and resort and recreation sphere. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.05 - development of productive forces and regional economy. – Odesa National Technological University, Odesa, 2022.

The dissertation is devoted to developing a complex of strategic guidelines for balanced regional development of the tourism industry and the resort and recreation sphere.

The thesis deepens the terminological apparatus for researching the essence of the potential of the tourism industry and the resort-recreational sphere of a separate territory, which is characterized as a set of available opportunities and resources (natural, human, informational, infrastructural, etc.) of this territory, which can be directed to the development of the tourism-recreational business and obtaining a certain resulting value in the form of a socio-economic effect, income or profit. The balanced regional development of tourism and the resort-recreation sphere is proposed to be characterized by such types of interaction between man and nature and people among themselves on the territory of the region, which aims to satisfy the needs of restoring the physical and mental strength of representatives of the present and future generations due to the production and consumption of tourist recreational services are based on the careful use and restoration of environmental resources, support of socio-cultural historically built values of individual territories and their inhabitants. The temporal sign of balanced development is long-term, aimed at protecting the opportunities for full-fledged harmonious development for future generations.

In the research process, scientific-methodical and applied approaches to the formation of a strategy for the balanced development of the tourism and recreation industry in the regions are proposed, which, unlike the current ones, update the structural stages of strategy construction (development of the mission, clarification of

strategic goals, design of a strategic development model, formation of a general development strategy industry, development of supply strategies, strategic planning and monitoring), determine the essence and order of actions in the process of its formation and assessment, mechanisms of coordination with essential strategic documents of the regional and national level, the existing potential and forecasts of the development of socio-economic systems, the implementation of which will contribute to the integration and mobilization of all components of the regional resource and economic potential on the basis of synergy, development and formation of sustainable internal and external competitive advantages.

Methodical approaches to assessing the relevance of SMART - specialization of the tourism and recreation sphere or its sectors, taking into account the specifics of the service sphere, based on the calculation of several coefficients (specialization coefficient, social efficiency coefficient, budgetary and economic efficiency coefficients). Which collectively determine the role of individual economic activity in ensuring the socio-economic development of the region and individual United territorial communities and can be used to test priority industries and their components in the process of substantiating regional strategies.

Systematized and characterized the main adaptive strategies for the development of the tourism and recreation industry of the region in the conditions of the layering of earth-shattering transformational changes caused by military aggression and the consequences of the pandemic, namely: strategies of adaptive administration, strategies of economic adaptation, strategies of social adaptation and strategies of ecological adaptation. The specified strategies are inherently reactive and provide for the developed mechanisms of prevention and response of management systems to the emergence of various types of external and internal dangers for tourists and the system as a whole, as well as the use of additional opportunities for the development of tourism business in the process of implementing the general strategy for the development of the region, which was not provided for in the basic strategy.

The leading global trends and factors of transformational changes and the main directions of proactive adaptation of tourist enterprises to the specified transformations, including an emphasis on safety, environmental friendliness, economic, social, and ecological balance, personalized differentiation of the tourist product, integration, digitalization, and inclusiveness, were studied.

Keywords: tourism industry, resort and recreation sphere, regional development, balanced development, strategic orientations, SMART - specialization.

Підписано до друку 7.11.2022 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman». Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 0,9. Зам. № 103. Наклад 100 прим.

Надруковано з готових оригінал-макетів
ФОП Попова Н.М., м. Одеса, вул. Палубна, 9/4. Тел. 777-80-61